ИҚТИСОДИЁТНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА СОЛИҚЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ САМАРАЛИ ЙЎЛЛАРИГА ОИД ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Эргашева Маликахон
ТМИ мустақил изланувчиси

Аннотация

Мақолада халқаро тажрибага асосланиб, иқтисодиётни тартибга солишда солиқлардан фойдаланишнинг самарали усуллари ёритилган. Мақолада Скандинавия давлатларининг прогрессив солиққа тортилишидан тортиб Сингапурнинг паст солиқ сиёсатигача бўлган турли мамлакатларда қўлланиладиган турли солиқ режимлари ва сиёсатлари ёритилган. Муаллиф ушбу ёндашувлар иқтисодий тартибга солишга қандай ҳисса қўшишини таҳлил қилади ва уларни бошқа мамлакатларда қўллаш имкониятларини таклиф қилади. Ушбу таҳлил солиқлар қандай қилиб иқтисодий барқарорлик ва ривожланишга эришиш учун кучли восита бўлиши мумкинлигини тушунишга ёрдам беради.

Калит сўзлар: солиқлар, хорижий тажриба, Нордик модели, тартибга солиш.

Глобал иқтисодиётларнинг кенг ва ўзаро боғланган жараёнида солиққа тортиш давлатлар ўзларининг фискал идентификаторларини қурадиган асос бўлиб хизмат қилади. Мамлакатлар ривожланиб борар экан, уларнинг солиқ тизимлари ҳам ўз ўзига хос иқтисодий, ижтимоий ва экологик шароитларига мос келадиган услубларни такомиллаштиради. Бироқ, бу хилма-хил ландшафтда чегараларни кесиб ўтувчи маълум схема ва тажрибалар пайдо бўлади ва иқтисодий тартибга солиш учун солиқларнинг салоҳиятидан фойдаланишда ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар учун бебаҳо тушунчалар беради.

Ушбу параграфда қитъаларда қўлланиладиган турли солиқ режимлари ва стратегияларига эътибор қаратиб, ушбу хорижий тажрибаларнинг моҳиятини таҳлил қиламиз. Скандинавия давлатларининг фаровонликка асосланган прогрессив солиққа тортилишидан тортиб, Сингапурнинг бизнес учун қулай паст солиқ сиёсатигача, Европанинг экологик солиқ ислоҳотларидан тортиб Лотин Америкасининг норасмий иқтисодиётни интеграциялашувига қаратилган саъй-ҳаракатларигача ва Хитойнинг махсус иқтисодий зоналардан трансформатив фойдаланишигача - ҳар бир ҳикоят солиқлардан қандай қилиб иқтисодий тартибга

солишнинг кучли воситалари сифатида фойдаланиш мумкинлиги таҳлил қилиб чиқилади.

Солиқларга асосланган янада мустаҳкам, адолатли ва самарали иқтисодий тартибга солиш тизимини яратишга интилишда бошқа давлатлар қабул қилиши, мослашиши ёки улардан илҳомланиши мумкин бўлган имкониятлар.

1. Нордик модели: прогрессив солиққа тортиш орқали кенг қамровли фаровонлик

Кўпинча "Скандинавия давлатлар" атамаси остида бирлаштирилган Шимолий Европа мамлакатлари, яъни Дания, Финляндия, Норвегия, Швеция ва Исландия ўнлаб йиллар давомида эркин бозор капитализмининг уйғунлиги билан ажралиб турадиган иқтисодий бошқарувга ўзига хос ёндашувни тақдим этиб келмоқдалар. Ушбу ноёб мувозанат асосан уларнинг комплекс давлат хизматларини молиялаштириш учун муҳим бўлган прогрессив солиқ режимлари орқали таъминланади.

Нордик моделининг ўзига хос хусусияти - бу бепул ёки катта миқдорда субсидияланган таълим, универсал соғлиқни сақлаш ва кенг жамоат транспорти тизимларини ўз ичига олган, лекин улар билан чекланмаган ҳолда, универсал ижтимоий нафақаларга давлат харажатларининг юқори даражаси билан кўп давлатлардаги тизимдан фарқ қилади. Бундай кенг тарқалган давлат инвестициялари ижтимоий-иқтисодий тенгликни қўллаб-қувватлаш, қашшоқликни камайтириш ва барча фуқаролар учун хавфсизлик тармоғини таъминлаш, ижтимоий-иқтисодий келиб чиқишидан қатъи назар, ҳар бир шахснинг имкониятлардан фойдаланиши ва муносиб турмуш даражасини сақлаб қолишини таъминлаш учун мўлжалланган[1].

1-жадвал

Нордик модели хусусиятлари

Аспект	*Тавсиф*
Мамлакатлар	Дания, Финляндия, Норвегия, Швеция, Исландия
Асосий хусусиятлар	Эркин бозор капитализми; Кучли фаровонлик ҳолати; Прогрессив солиққа тортиш
Фаровонлик имтиёзлари	Бепул ёки субсидияланган таълим; Умумжаҳон соғлиқни сақлаш; Кенг жамоат транспорти; Барча фуқаролар учун хавфсизлик тармоқлари
Солиқ тузилмаси	Даромадга нисбатан юқори, прогрессив солиқлар; Истеъмол, мулк солиқлари

[1] Kangas, O., & Palme, J. (2017). Social rights, structural needs and social expenditure: A comparative study of 18 OECD countries 1960–2000. *International Journal of Social Welfare*, 16(3), 240-253

Натижалар	Ижтимоий-иқтисодий тенглик; Қашшоқликни камайтириш; Фуқаролар ва давлат ўртасидаги юқори ишонч
Танқидлар ҳақиқатга қарши	Танқидлар: Юқори солиқлар иқтисодий фаоллик ва тадбиркорликни тўхтатади; Ҳақиқат: Кучли иқтисодий кўрсаткичлар ва глобал рақобатбардошлик

Ушбу ижтимоий хизматларни молиялаштириш механизми, биринчи навбатда, жисмоний шахслар ва корпорациялар тўлайдиган юқори, прогрессив солиқлардан келиб чиқади. Прогрессив солиққа тортиш шуни англатадики, юқори даромадга эга бўлганлар ўзларининг даромадлари пастроқ бўлганларга нисбатан кўпроқ фоиз ҳисса қўшадилар. Бу бойлар ва камбағаллар ўртасидаги тафовутни қисқартириш ва жамиятда бирдамлик туйғусини ривожлантириш, қайта тақсимлаш таъсирини таъминлайди[2].

Скандинавия мамлакатлари фақат даромад солиғидан ташқари истеъмол, мулк учун ҳам катта солиқларни ўрнатганлар. Кенг солиқ солинадиган база, юқори даражада риоя қилиш ва паст даражадаги бўйин товлаш билан биргаликда даромадларнинг барқарор келишини таъминлайди. Танқидчилар кўпинча юқори солиқ ставкалари иқтисодий фаоллик ва тадбиркорлик учун тўсиқ бўлиши мумкинлигини таъкидласа-да, Нордиклар доимий равишда кучли иқтисодий кўрсаткичлар ва глобал индексларда рақобатбардошликни намойиш этишди. Бу юқори маълумотли ишчи кучи ва паст даражадаги ижтимоий тартибсизликлар каби яхши молиялаштирилган ижтимоий таъминот тизимининг фойдалари потенциал иқтисодий харажатлардан қандай устун бўлишидан далолат беради[3].

Қолаверса, солиқ тушумларидан шаффоф фойдаланиш ва бунинг эвазига фуқаролар оладиган моддий имтиёзлар бу мамлакатларда ишонч маданиятини ривожлантирди. Тўланган солиқлар ва олинган хизматлар ўртасидаги кўзга кўринадиган боғлиқлик туфайли фуқаролар ва давлат ўртасидаги ишонч солиққа риоя қилишнинг юқори ставкаларини сақлаб қолишда муҳим рол ўйнади[4].

Аслини олганда, Нордик солиқ модели солиқлар стратегик жиҳатдан амалга оширилганда ва самарали фойдаланилганда, даромад келтирувчи воситалардан кўпроқ бўлиши мумкинлиги тамойилини таъкидлайди. Улар иқтисодий тенгликдан тортиб ижтимоий ҳамжиҳатликни кучайтиришгача бўлган кенгроқ ижтимоий мақсадларга эришиш воситаси бўлиши мумкин.

[2] Andersen, T. M. (2015). Welfare state futures; in the rear mirror or towards new horizons? *CESifo Economic Studies*, 61(1), 213-231
[3] Bergh, A. (2004). The universal welfare state: Theory and the case of Sweden. *Political Studies*, 52(4), 745-766
[4] Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25-48

Сингапурнинг рақобатдош устунлиги: паст солиқлар иқтисодий рағбат сифатида

Кўпинча "Осиё Швейтсарияси" деб аталадиган Сингапур ўзининг иқтисодий ривожланишида ноёб траекторияни белгилаб олди, паст солиқлар унинг марказий стратегияларидан бири ҳисобланади. Ўзининг стратегик жойлашуви ва глобал савдо маркази бўлиш нуқтаи назаридан фойдаланган ҳолда, Сингапур рақобатбардош солиқ ставкалари кўплаб трансмиллий корпорациялар ва юқори даромадли шахсларни жалб қилиши мумкинлигини эрта тан олди.

Ҳозирда 17% атрофида бўлган корпоратив солиқ ставкаси глобал ўртача кўрсаткичдан сезиларли даражада паст. Бироқ, бу ставка шунчаки қатъий рақам эмас; у бир қатор солиқ имтиёзлари, чегирмалар ва имтиёзлар билан тўлдирилади, бу эса айрим корхоналар учун самарали солиқ ставкасини янада пастроқ қилади. Ушбу рақобатбардош кўрсаткич Сингапурда бизнес юритишнинг қулайлиги, унинг мустаҳкам ҳуқуқий тизими ва шаффофлик ва коррупция йўқлиги билан боғлиқ обрўси билан бирлашганда янада жозибадор бўлади.

Бундан ташқари, Сингапурда товар ва хизматлар солиғи ҳам глобал стандартларга нисбатан паст. Бу паст билвосита солиқ ставкаси нафақат истеъмолни рағбатлантиради, балки Сингапурни жозибадор харид қилиш жойи сифатида жойлаштиради ва унинг туризм секторини ривожлантиради.

Жисмоний шахслар учун солиқ тизими прогрессив бўлиб, адолатни таъминлайди, аммо ставкалар ҳали ҳам рақобатбардошдир. Юқори даромадли шахслар Сингапурга нафақат солиқ имтиёзлари, балки унинг сиёсий барқарорлиги, юқори сифатли инфратузилмаси ва ажойиб турмуш даражаси учун ҳам жалб қилинади[5].

Сингапурнинг солиқ стратегияси фақат ставкалар билан боғлиқ эмас. Ҳукумат кўплаб мамлакатлар билан келишувларга эга бўлган ҳолда икки томонлама солиққа тортишдан фаол равишда қочишади, бу эса унинг инвестиция йўналиши сифатида жозибадорлигини янада оширади.

Бу кам солиқли модел сезиларли фойда келтирди. Сингапурда кўплаб корпрациялар ўзларининг Осиё штаб-квартираларини ташкил этишди, бунинг натижасида иш ўринлари яратилди, технологиялар трансфери ва маҳаллий корпоратив экотизим мустаҳкамланди. Бундан ташқари, ушбу солиқлардан

[5] Chen, W. (2020). "Attracting Wealth: Singapore's Tax Strategy." *Journal of Asian Economics*

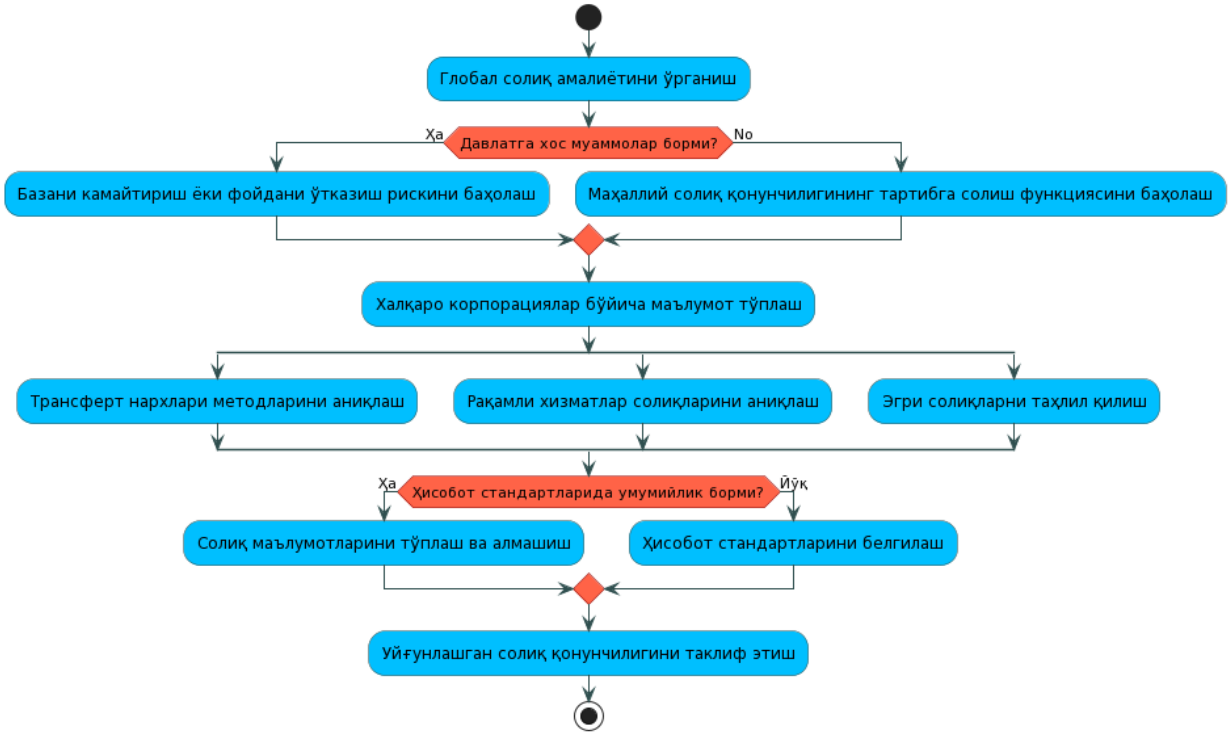
тушадиган даромадлар, ставкалари паст бўлса-да, Сингапурда фаолият юритаётган корхоналарнинг кўлами катталиги туфайли катта ҳажмга эга.

Танқидчиларнинг таъкидлашича, бундай модел мамлакатлар рақобатбардошлигини сақлаб қолиш учун солиқ ставкаларини доимий равишда пасайтирадиган “пастга пойга” га олиб келиши мумкин. Бироқ, Сингапурнинг инфратузилма, таълим ва технологияга изчил сармоя киритилиши у нафақат солиқ имтиёзларини тақдим этишини, инфратузилмани ривожлантиришга эътибор қаратаётганлигини кўрсатади.

Хулоса қилиб айтганда, Сингапурнинг паст солиқ стратегияси бошқарув, инфратузилма ва сармояга яхлит ёндашув билан биргаликда жаҳон иқтисодий қудрати сифатидаги мавқеини мустаҳкамлади. Шаҳар-давлатнинг муваффақият тарихи солиқ сиёсатидан иқтисодий рағбатлантириш ва рақобатбардош устунлик воситаси сифатида фойдаланиш имкониятларини таъкидлайди.

Глобал солиқ тизимини мувофиқлаштирилиши

Глобаллашув динамикаси, ўзаро боғлиқ бўлган жаҳон иқтисодиётининг мураккабликлари билан биргаликда, глобал солиқларни мувофиқлаштириш талабларининг кучайишига олиб келмоқда. Корхоналар ва капитал оқимлари бошқа давлатларга ўтар экан, айрим мамлакатларнинг бир томонлама солиқ қарорлари самарасизлик, бузилишлар ва солиқдан қочиш имкониятларига олиб келиши мумкин, бу эса мувофиқлаштирилган халқаро ҳаракатларни ҳар қачонгидан ҳам жозибадор қилади.

1-расм. Глобал солиқ кординациясини босқичлари[6]

Глобал солиқларни мувофиқлаштириш заруратининг энг ёрқин намоёнларидан бири бу “базани камайтириш ёки даромадни бошга жойга ўтказиш” (BEPS) билан боғлиқ муаммодир. Бу муаммо кўп миллатли корпорациялар томонидан турли мамлакатларнинг солиқ қоидаларидаги номувофиқлик ва бўшлиқлардан фойдаланиш учун қўлланиладиган стратегияларга ишора қилади ва шу билан даромадни паст ёки солиқсиз юрисдикцияларга ўтказади, ҳатто у ерда реал иқтисодий фаолият амалга оширилмаса ҳам солиқлардан қочиш мақсадида юридик томонлама фаолият олиб борилиши акс эттирилади[7]. Бу нафақат ҳукуматларни муҳим солиқ тушумларидан маҳрум қилади, балки глобал солиқ тизимининг адолатлилигига ишончни ҳам йўқотади.

Европада экологик солиққа тортиш: Барқарорликни рағбатлантириш

Европада экологик солиққа тортиш атроф-муҳитга зарар етказувчи фаолиятни жазолаш ва экологик тоза амалиётларни рағбатлантириш орқали барқарорликни ривожлантиришга қаратилган. Европа Иттифоқи, шунингдек, алоҳида Европа мамлакатлари, атроф-муҳит мақсадларига эришиш учун ушбу солиқларни амалга оширишнинг бой тарихига эга.

[6] Муаллиф томонидан ишлаб чиқилди
[7] OECD. (2015). Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy, Action 1 - 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project.

1992 йилда Маастрихт шартномасидан бошлаб, Европа Иттифоқи жамият сиёсати ва фаолиятини белгилаш ва амалга оширишда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш талабларини бирлаштириш тамойилини тан олди[8]. Ушбу шартнома, бошқа директивалар қаторида, кейинги экологик ташаббуслар учун замин яратди.

Ушбу турдаги энг тан олинган солиқлардан бири карбонат ангидрид ва бошқа иссиқхона газлари чиқиндиларини камайтириш учун мўлжалланган углерод солиғидир. Мисол учун, Швеция 1991 йилда углерод солиғини жорий қилган ва уни биринчилардан бўлган мамлакатлардан бирига айлантирган. Солиқ иқтисодий ўсишга тўсқинлик қилмасдан, 1990 йилдан 2006 йилгача тахминан 25% га камайган ҳолда эмиссияларни сезиларли даражада камайтиришга олиб келди.

Яна бир ёрқин мисол 2005-йилда ташкил этилган “Emission Trading System” (EU ETS)дир. EU ETS дунёдаги биринчи йирик углерод бозори бўлиб, энг каттаси бўлиб қолмоқда. Компаниялар керак бўлганда бир-бири билан савдо қилишлари мумкин бўлган эмиссия имтиёзларини олади ёки сотиб олади. Чиқарилиши мумкин бўлган иссиқхона газларининг умумий миқдорига чек қўйиш орқали мақсад фойда мақсадини иқтисодий жиҳатдан самарали эмиссияларни камайтириш усули сифатида ишлатишдир.

Углероддан ташқари, Твропадаги бошқа экологик солиқлар сув солиғи, чиқиндиларни утилизация қилиш солиқлари ва зарарли кимёвий моддаларга солиқларни ўз ичига олади. Масалан, Германияда 1999 йилда бошланган экологик солиқ ислоҳоти энергия самарадорлиги ва қайта тикланадиган манбалардан фойдаланишни рағбатлантириш мақсадида энергия ва ёқилғи нархларини оширди.

Бироқ, экологик солиқлар атроф-муҳитга сезиларли фойда келтирган бўлса-да, улар танқидга ҳам дуч келди. Хавотирлар кўпинча уларнинг потенциал регрессив табиати атрофида айланади, чунки улар кам таъминланган уй хўжаликларига номутаносиб равишда таъсир қилиши мумкин. Бундан ташқари, корхоналар кўпинча ўзларининг рақобатбардош жойлашуви ҳақида ташвиш билдирадилар, айниқса ўхшаш солиқлар бўлмаган минтақалар компаниялари билан рақобатлашганда бу яққол намоён бўлади.

Шунга қарамай, атроф-муҳитга солиқ солиш эҳтиёткорлик билан ишлаб чиқилган ва амалга оширилганда, Европанинг янада барқарор келажакка ўтишига

[8] Ekins, P., & Speck, S. (2011). Environmental Tax Reform: A Policy for Green Growth. Oxford University Press.

ёрдам берадиган самарали воситани таклиф қилиши мумкинлиги ҳақидаги консенсус сақланиб қолмоқда. Иқтисодий рағбатлантиришни экологик мақсадларга мослаштириш орқали бу солиқлар атроф-муҳитнинг таназзулга учраши жамиятга юклайдиган ташқи харажатларни ўз ичига олади.

Лотин Америкаси норасмий иқтисодиёт муаммоси: солиқ базасини кенгайтириш

Лотин Америкаси узоқ вақтдан бери йирик норасмий иқтисодиёт билан курашиб келмоқда, бу нафақат давлат солиқ тушумларини қисқартиради, балки иқтисодий режалаштириш, ижтимоий хавфсизлик ва адолатли рақобат учун ҳам қийинчиликлар туғдиради. Шунинг учун минтақада солиқ базасини кенгайтириш кўплаб мамлакатлар учун доимий ҳаракат бўлиб келган.

Кўпинча давлат томонидан тартибга солиниш ва солиққа тортишдан қочадиган рўйхатдан ўтмаган иқтисодий фаолият сифатида тушуниладиган норасмий иқтисодиёт Лотин Америкасида ЯИМнинг тахминан 34 фоизини ташкил қилади, бу OECD мамлакатларидаги ўртача 18 фоиздан анча юқори. Бу фискал сиёсат ва ижтимоий тенгликка чуқур таъсир кўрсатади.

Катта норасмий иқтисодиётдан келиб чиқадиган муҳим муаммо солиқ тушумларининг камайиши ҳисобланади. Адекват солиққа тортилмаган ҳолда, ҳукуматлар давлат товарлари ва хизматларини молиялаштиришни қийин деб ҳисоблайдилар. Ўз навбатида, давлат харажатларининг камайиши инфратузилма, соғлиқни сақлаш, таълим ва ижтимоий хавфсизлик тармоқларидаги камчиликларга олиб келиши мумкин, буларнинг барчаси аҳоли фаровонлиги ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун жуда муҳимдир.

Катта норасмий секторнинг яна бир таъсири шундаки, у даромадлар тенгсизлигини кучайтириши мумкин. Норасмий иқтисодиётдаги ишчилар одатда тиббий суғурта, пенсия режалари ва иш хавфсизлиги каби ижтимоий имтиёзларга эга эмаслар. Бундан ташқари, улар кўпинча расмий сектордаги ҳамкасбларига қараганда камроқ маош оладилар. Бу иш ҳақи фарқи даромадлар ва ижтимоий-иқтисодий натижалардаги номутаносибликни янада кучайтиради.

Норасмий иқтисодиёт муаммосини ҳал қилиш кўп қиррали ёндашувларни талаб қилади. Минтақадаги давлатлар солиққа тортиш базасини кенгайтириш учун турли стратегияларни синаб кўрдилар. Масалан, солиқ тизимини соддалаштириш ва бизнеснинг норасмий сектордан расмий секторга ўтиши учун имтиёз

дастурларини таклиф қилиш кўрилган чора-тадбирлардан бири бўлди. Бундан ташқари, кредит, ижтимоий имтиёзлар ва бизнесни қўллаб-қувватлаш хизматларидан фойдаланишни таъминлаш орқали расмий секторда бўлиш қийматини ошириш расмийлаштиришни янада жозибадор қилиши мумкин.

Бироқ, Лотин Америкасидаги норасмий иқтисодиётнинг сабаблари чуқур илдиз отганлигини, тарихий, ижтимоий-иқтисодий ва ҳатто маданий омиллар таъсирида эканлигини тан олиш жуда муҳимдир. Уни ҳал қилиш нафақат сиёсат аралашувини, балки расмийлаштиришга нисбатан кенгроқ ижтимоий силжишни талаб қилади.

Лотин Америкаси ўзининг тўлиқ иқтисодий салоҳиятини очиши ва ўсишнинг инклюзив ва барқарор бўлишини таъминлаши учун норасмий иқтисодиёт ва у билан боғлиқ тор солиқ базаси муаммосини бирма-бир ҳал қилиш керак. Ушбу мақсад сари саъй-ҳаракатлар янада адолатли ривожланиш, янада юқори ижтимоий хавфсизлик ва барқарор иқтисодиётга йўл очади.

Солиқ имтиёзлари ва махсус иқтисодий зоналар: Хитойнинг ўсиш тарихи

Хитойнинг 20-асрнинг охиридан бери глобал иқтисодий куч сифатида метеорик юксалиши кўп қиррали ҳодисадир. Ушбу юксалишнинг катализаторлари орасида махсус иқтисодий зоналарни ташкил этиш ва уларга ҳамроҳ бўлган солиқ имтиёзлари хорижий сармояларни жалб қилиш, экспортни осонлаштириш ва технологик тараққиётни рағбатлантиришга қаратилган қулай сиёсатларнинг уйғунлигини таъминловчи асосий стратегиялар сифатида ажралиб туради.

Денг Сяопин бошчилигидаги ўзгартирувчи иқтисодий ислоҳотлар даврида Хитой 1980 йилда Шенчжен, Чжухай, Шантоу ва Сямен қирғоқ шаҳарларида тўртта ЭИЗни очди. Гонконг каби йирик глобал бозорларга яқин жойлашган ушбу зоналар бозорга йўналтирилган сиёсатлар учун синов майдонлари сифатида белгиланди, бу мамлакатнинг собиқ социалистик иқтисодиётидан сезиларли даражада узоқлашди.

Хорижий сармоядорлар учун ушбу зоналарнинг жозибадорлигининг марказий қисми солиқ имтиёзлари эди. Дастлаб, ЭИЗлардаги хорижий корхоналарга юридик шахслардан олинадиган даромад солиғининг 15% миқдорида пасайтирилган ставкаси жорий қилинган, бу миллий стандартдан анча паст. Бу солиқ таътиллари билан бирлаштирилган бўлиб, одатда биринчи фойда йилидан кейин корпоратив даромад солиғидан икки йил тўлиқ озод қилишни ва кейинги уч йил учун 50% га камайтиришни назарда тутади.

Бироқ, солиқ имтиёзлари жозибанинг фақат бир қисми эди. ЭИЗлар, шунингдек, такомиллаштирилган инфратузилма, соддалаштирилган маъмурий тартиб-қоидалар ва иқтисодий операцияларда катта автономияни таъминлади. Бу омиллар кенг ва тежамкор ишчи кучи билан биргаликда ЭИЗларни ишлаб чиқариш ва экспорт ўчоғига айлантирди.

Дастлабки ЭИЗларнинг муваффақияти Хитойни дастурни кенгайтиришга ундади. 1990-йилларга келиб, турли минтақаларда иқтисодий ва технологик ривожланиш зоналари, юқори технологияли саноатни ривожлантириш зоналари ва эркин савдо зоналари каби кўплаб зоналар ташкил этилди.

Натижалар турлича бўлди. ЭИЗлар катта миқдорда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб қилди, бу зоналар 1990-йилларнинг охирига келиб Хитойнинг умумий хорижий инвестицияларининг 60% дан ортиғини ташкил этди. Бундан ташқари, улар Хитойнинг экспортга асосланган ўсиш стратегиясида муҳим рол ўйнади, Шензҳен каби зоналар паст технологияли ишлаб чиқариш марказларидан инновациялар ва юқори технологияли ишлаб чиқариш марказларига айланди.

Бироқ, танқидчилар Хитойнинг ЭИЗларни танқидий ўрганишади ва солиқ имтиёзларидан эҳтиёт бўлишади. Атроф-муҳитга потенциал салбий таъсирлар, меҳнат ҳуқуқлари билан боғлиқ муаммолар ва кенгроқ иқтисодиётга таъсири чекланган иқтисодий хавотирлар билдирилди.

Хулоса қилиб айтганда, солиқ имтиёзлари ва ЭИЗ стратегияси шубҳасиз Хитойнинг иқтисодий ўсиш ҳикоясида муҳим бўлимни эгаллайди. Модел ҳар қандай контекстда такрорланмаслиги мумкин бўлса-да, у иқтисодий ривожланишни катализлашда сиёсат инновацияларининг имкониятлари ҳақида тушунча беради.

Хулоса

Солиқ тизимларининг хилма-хиллиги: Мақолада турли мамлакатларнинг иқтисодий шароитлари ва ижтимоий мақсадларига мослаштирилган ягона солиқ тизимлари мавжудлиги таъкидланган.

Самарали иқтисодий тартибга солиш: иқтисодий фаолликни рағбатлантириш ва ижтимоий барқарорликни қўллаб-қувватлашни ўз ичига олган самарали иқтисодий тартибга солишда солиқларнинг ролини таҳлил қилади.

Халқаро тажрибага мисоллар: Солиқ сиёсати иқтисодий ривожланишга қандай таъсир кўрсатишини кўрсатиш учун турли мамлакатлардан аниқ мисоллар келтирилган.

Мослашиш ва қўллаш: Турли солиқ стратегияларини бошқа мамлакатларда, жумладан, Ўзбекистонда ҳам мослаштириш ва қўллаш усулларини таклиф қилади.

Солиқлар ривожланиш воситаси сифатида: солиқлар иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш ва ижтимоий мақсадларга эришиш учун кучли восита бўлиши мумкинлигини таъкидлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Kangas, O., & Palme, J. (2017). Social rights, structural needs and social expenditure: A comparative study of 18 OECD countries 1960–2000. *International Journal of Social Welfare*, 16(3), 240-253

Andersen, T. M. (2015). Welfare state futures; in the rear mirror or towards new horizons? *CESifo Economic Studies*, 61(1), 213-231

Bergh, A. (2004). The universal welfare state: Theory and the case of Sweden. *Political Studies*, 52(4), 745-766

Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. *Journal of Economic Perspectives*, 21(1), 25-48

Chen, W. (2020). "Attracting Wealth: Singapore's Tax Strategy." *Journal of Asian Economics*

OECD. (2015). Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy, Action 1 - 2015 Final Report. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project.

Ekins, P., & Speck, S. (2011). Environmental Tax Reform: A Policy for Green Growth. Oxford University Press.